

Vera Kolšek – celjska arheologinja in muzealka (1930–2007)

V letu 2007 je arheološka stroka izgubila Vero Kolšek, predano arheologinjo, nekdanjo dolgoletno ravnateljico Pokrajinskega muzeja Celje in muzejsko svetovalko. Po rodu je bila iz Šmarja pri Jelšah, kjer se je že kot otrok prvič srečala s skrivnostnim svetom arheologije. Morda so jo prav z arheološko dediščino bogata pokrajina in pripovedi o izkopavanjih Franca Lorgerja usmerili v klasično gimnazijo v Mariboru in potem na študij arheologije v Ljubljano.

Delo kustosinje za antično arheologijo je začela leta 1955 v Celju in Pokrajinskemu muzeju Celje ostala zvesta do upokojitve leta 1991. Že na začetku muzejskega dela in raziskovanja dediščine Celeje ji je naključje prineslo na pot poseben dar – sodelovanje pri izkopavanjih rimske nekropole v Šempetru. Odkrivanje veličastnih marmornih grobnic, podobe zgodb antičnega sveta, ki so bile upodobljene na reliefih, in branje napisov o rimskih prebivalcih Celeje in rodovitne Savinjske doline so bili pravi izziv za arheološko stroko v Sloveniji; še posebej pa za mlado generacijo, ki je zrasla pod okriljem prof. Klemenca na Univerzi v Ljubljani. Spoprijeli so se z izzivom, ki za mnoge arheologe vse življenje ostane samo sen. Odkritje, rekonstrukcija in prezentacija rimskih grobnic v Šempetru je bil projekt, ki še danes pomeni enega največjih in v svetu najbolj znanih dosežkov slovenske arheologije.

Z delom v Šempetru in Celeji so bile postavljene smernice vsega nadaljnega dela Vere Kolšek – odkrivanje, raziskovanje in predstavitev arheološke dediščine rimske Celeje in njenega mestnega območja. Kot arheologinja se je najprej posvetila izkopavanjem, predvsem raziskavam v Celju, ter topografskim pregledom Savinjske doline. Šestdeseta in sedemdeseta leta so bila tudi obdobje največjih gradbenih aktivnosti v Celju. Kamorkoli so posegli gradbeni stroji, so naleteli na arheološke ostanke. O njihovem pomenu in pomembnosti za zgodovino Celja in tudi države pa je bilo mestne oblasti treba šele prepričati. Prvi arheološki posegi v Celju so pomenili le nadzor, tekmo s časom in gradbenimi stroji ter v najboljšem primeru deponiranje večjih

arheoloških najdb. Kakšna razlika v primerjavi z 19. stoletjem, ko so kustosi Mestnega muzeja že samostojno vodili arheološka izkopavanja in o njih poročali v strokovnih časopisih. Povojna generacija je morala vse začeti znova. Koliko energije in pregovarjanj je bilo potrebnih za organizacijo načrtnih izkopavanj pred pričetkom gradbenih del, vedo le tisti, ki so takrat orali ledino terenske arheologije.

Prva obsežnejša zaščitna arheološka izkopavanja so bila v mestu ustrezno organizirana šele konec šestdesetih let – v Gosposki in Gubčevi ulici. Skoraj vsa večja izkopavanja Celeje so poslej potekala pod vodstvom Vere Kolšek. Z vztrajnostjo, strokovnim delom in korektnim odnosom do sogovornikov si je pridobila ugled in spoštovanje pri občinskih možeh in tudi na strani gradbenikov in investitorjev. Vsi, ki so pri raziskovanjih Celeje kdaj sodelovali, vedo, da je bilo delo vse prej kot lahko. Več metrov debele arheološke plasti, včasih nemogoče vremenske razmere, premalo delavcev in denarja, na drugi strani pa interesi mesta, ki je raslo vse hitreje in skoraj ni imelo časa razmišljati o preteklosti.

Rezultati raziskav pa so vsemu navkljub vsako leto znova prinašali še nepoznana in pomembna dejstva o življenju rimskega mesta – in seveda o njegovi veličini in bogastvu. Raziskane so bile razkošne hiše s freskami in mozaiki, tlakovane mestne ulice in kloake, ostanke veličastnih marmornih grobnic, mestno obzidje iz pozne antike ...

Ker ni bilo posluha za prezentacijo odkritih ostalin na mestu odkritja, je stroka našla drugo pot. Vera Kolšek je z obnovo in širitvijo muzejskih zbirk postavila na ogled bogastvo in dediščino preteklosti, na kateri je zraslo moderno mesto. Najprej je bil v kleti stare grofije urejen lapidarij v desetih prostorih, ki ga je spremljal vodič v domačem in nemškem jeziku. Leta 1969 je bila odprta nova postavitev arheološke zbirke, ki sta jo pripravila s kolegom Lojzetom Bolto. Že naslednje leto je bil odprt še lapidarij na prostem in celoten kompleks še danes sodi med največje in najbogatejše zbirke epigrafskega in reliefnega gradiva pri nas.

Za prezentacijo arheološke dediščine in arheološke parke je bilo takrat več možnosti v občini Žalec. Leta 1960 odprti rimski nekropoli se je leta 1979 pridružil parkovno urejeni vzhodni del grobišča, ki ga je Kolškova raziskovala v letih 1964–1967. Rekonstruirane grobnice, obnovljena rimska cesta, temelji grobnic in manjših grobov še danes tvorijo Rimsko nekropolo v Šempetru, enega prvih arheoloških parkov v Sloveniji.

V Celju so se bili o predstavitvi bogate arheološke dediščine na mestu odkritja pripravljene pogovarjati šele konec osemdesetih let. V Savinovi ulici je bila odkrita več deset metrov dolga mestna ulica, odlično ohranjena in tlakovana z velikimi apnenčastimi ploščami; glavna prometna žila rimskega mesta, ki je tekla v smeri sever–jug. Delno obnovljen in dvignjen ulični tlak so prezentirali pred trgovsko hišo Rimljanka. Pogoji in kompromisi, na katere je morala pristati stroka v Celju, da je izbojevala to bitko, so bili preštevilni. Še danes sprehod po njej navdaja z grenkobo in zbuja misli na zamujene priložnosti ...

Vsem obveznostim in delu, ki ga je Vera Kolšek opravljala kot kustosinja, so se po letu 1971 pridružile še obveznosti ravnateljice muzeja. S tem je ožje strokovno delo morda nekoliko stopilo v ozadje in ga je bolj porazdelila med mlade kolege, muzej pa je zadihal s polnimi pljuči. Gospa Kolšek je energijo, ki je bila prej usmerjena samo v arheologijo, zdaj razširila na muzej v celoti. Začela se je obnova muzejske hiše – Stare grofije, preureditev razstavnih prostorov v prvem nadstropju in pritličju. Pokrajinski muzej Celje je leta 1982 praznoval 100-letnico svojega obstoja prenovljen in v vsem sijaju častitljivega naziva drugega najstarejšega muzeja v Sloveniji. Kot eden prvih slovenskih muzejev se je zaradi prenovljenih in novo postavljenih zbirk potegoval za prestižni naziv Evropski muzej leta.

Ob vsem muzejskem in terenskem delu Vere Kolšek pa seveda ne smemo mimo njenih številnih publikacij in strokovnih člankov, razstavnih projektov doma in v tujini ter organizacije mednarodnih znanstvenih sestankov.

Sodelovala je pri objavi antičnih grobnic v Šempetru, objavila izkopavanja vzhodnega dela te nekropole, najlepše grobove iz Celeje in Šempetra, napisala vodnik po šempetrski nekropoli, celjskem lapidariju in arheološki zbirki. V številnih znanstvenih in strokovnih člankih, objavljenih v domačih in tujih znanstvenih revijah, je objavila poročila o izkopavanjih, nove epigrafske spomenike in reliefe, freske, mozaike in bronasto plastiko. Za njeno široko razvejeno muzejsko delo jo je Slovensko muzejsko društvo nagradilo z Valvasorjevo nagrado za življenjsko delo.

Še po upokojitvi leta 1991 je nadaljevala s strokovnim delom. Posvetila se je predvsem svojemu najljubšemu področju – epigrafiki, ter objavi nekaterih izjemnih najdb z izkopavanj na dvorišču Knežjega dvora v Celju. Žal ji je bolezen, ki ji je skoraj vzela vid, kmalu onemogočila nadaljnje delo v stroki. Vendar jo je ves čas z zanimanjem spremljala. Tudi zato je leta 2004 podarila del svoje knjižnice novoustanovljenemu Inštitutu za dediščino Sredozemlja Univerze na Primorskem, za novo knjižnico in mlado generacijo študentov. Vesela je bila svežih novic o arheologiji in številnih kolegih, poročil o kongresih doma in na tujem, še vedno je bila neizčrpen vir podatkov za vse, ki njeno delo nadaljujemo.

Bila je zadnja iz skupine, ki je rekonstruirala šempetrske grobnice in s tem postavila Slovenijo na evropski in svetovni arheološki zemljevid. Antični spomeniki Šempetra in Celeje bodo zato vedno ostali delno tudi njeni ...

Irena LAZAR

Izbrana bibliografija Vere Kolšek

1956

(Vera Berce), Dva nagrobnika iz Brega v Celju. – *Arheološki vestnik* 7, 1956, str. 399–407.

1958

Ločica v okviru rimske vojaške dejavnosti na našem ozemlju. – *Celjski zbornik* 1958, str. 165–183. Soavtor Tone Kolšek.

1959

Nekaj prispevkov k topografiji rimske Celeje. – *Celjski zbornik* 1959, str. 230–258.

Savinjska dolina v rimski dobi. – *Savinjski zbornik* 1, 1959, str. 118–131.

1960

Celje – Breg. – *Varstvo spomenikov* 7, 1960, str. 284.

- Celje. – *Varstvo spomenikov* 7, 1960, 299, str. 329.
 Levec pri Petrovčah. – *Varstvo spomenikov* 7, 1960, str. 285–286.
- 1961**
 Dva miljnika iz Celja. – *Arheološki vestnik* 11–12, 1960–1961 (1961), str. 147–152.
 Celeia – Celjska grofija. – *Arheološki pregled* 3, 1961, str. 79.
- 1962**
 Iz numizmatične zbirke celjskega muzeja. – *Celjski zbornik* 1962, str. 273–275.
 Celje – vrt Mestnega muzeja. – *Varstvo spomenikov* 8, 1960–1961 (1962), str. 239.
 Škofja vas pri Celju. – *Varstvo spomenikov* 8, 1960–1961 (1962), str. 239.
- 1963**
 Dolga pot Euhodije. – *Arheološki vestnik* 13–14, 1962–1963 (1963), str. 487–490.
- 1965**
 Celje – Breg. – *Varstvo spomenikov* 9, 1962–1964 (1965), str. 142.
 Celje – Mestni muzej. – *Varstvo spomenikov* 9, 1962–1964 (1965), str. 177.
 Celje – Stari pisker. – *Varstvo spomenikov* 9, 1962–1964 (1965), str. 191.
- 1966**
 Keltski novci iz Celja. – *Arheološki vestnik* 17, 1966, str. 409–412.
- 1967**
 Celeia – Kamniti spomeniki. – (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 7). – Ljubljana 1967, 38 str.
 Celeia – Steindenkmäler. – (Kultur- und Naturdenkmäler in Slovenien 7). – Ljubljana 1967, 38 str.
 O zgodovini celjskega lapidarija. – *Celjski zbornik* 1967, str. 133–140.
- 1968**
 Iz lapidarija celjskega muzeja. – *Celjski zbornik* 1968, str. 227–233.
 Pregled antičnih kultov na slovenskem ozemlju. – *Arheološki vestnik* 19, 1968, str. 273–286.
- 1970**
 Celje – Zidanškova ul. – *Varstvo spomenikov* 13–14, 1968–1969 (1970), str. 160–161.
 Zaščitna arheološka izkopavanja na prostoru Gubčeve–Lilekove ul. – *Varstvo spomenikov* 13–14, 1968–1969 (1970), str. 186–188.
 Stalna arheološka razstava Pokrajinskega muzeja v Celju. – (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 22). – Maribor 1970, 34 str. Soavtor Lojze Bolta.
- 1972**
 Antične grobnice v Šempetru / Antike Grabmonumente in Šempeter. – (Katalogi in monografije 9). – Ljubljana 1972, 87 str., 77 tabel. Soavtorja Josip Klemenc in Peter Petru.
 Arheološka izkopavanja v Zidanškovi ulici v Celju. – *Celjski zbornik* 1971–1972 (1972), str. 357–368.
 Les nécropoles de Celeia et de Šempeter. – (Inventaria archaeologica 16). – Celje 1972, 18. fol. Soavtorja Jože Kastelic in Milutin Garašanin.
 Celje – Miklošičeva ul. – *Varstvo spomenikov* 15, 1970 (1972), str. 146–147.
- 1974**
 Srebrn prstan z gemo. – *Situla* 14–15, 1974, str. 189–190.
- 1975**
 Celje. – V: *Arheološka najdišča Slovenije*. – Ljubljana 1975, str. 279–282.
- 1976**
 Vzhodni del antične nekropole v Šempetru. – (Katalogi in monografije 14). – Ljubljana 1976, 48 str., 49 tabel.
- 1977**
 Ostanke zahodne nekropole rimske Celeje. – *Celjski zbornik* 1975–1976 (1977), str. 403–407.
- 1978**
 Arheološke najdbe iz Gubčeve ulice v Celju. – Celje 1978, 24 str.
- 1979**
 Novi napisi in reliefi iz območja celejanskega municipija. – *Arheološki vestnik* 30, 1979, str. 167–172.
 Pokrajinski muzej v Celju. – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 15, 1979, str. 593.
- 1980**
 Zanimive najdbe iz Celja. – *Arheološki vestnik* 31, 1980, str. 171–174.
 Antična Celeia. – V: *Rešena arheološka dediščina Slovenije 1945–1980*. – Ljubljana 1980, str. 49–51.
- 1981**
 Odraz antičnega gledališča na kamnitih spomenikih Celeje in Šempetra v Savinjski dolini. – V: *Antički teatar na tlu Jugoslavije*. – Novi Sad 1981, str. 179–190.
 Še en relief iz rimske Celeje. – *Celjski zbornik* 1977–1981 (1981), str. 283–286.
 Celje – Antična Celeia. – V: *Spaseno arheološko blago Slovenije 1945–1980*. – Ljubljana 1981, str. 36–38.
- 1983**
 Municipium Claudium Celeia. – *Celjski zbornik* 1982–1983 (1983), str. 165–173.
 Nova arheološka odkritja v Šempetru v Savinjski dolini. – *Savinjski zbornik* 5, 1983, str. 83–88.
- 1984**
 Nekaj podatkov o zgodnjem krščanstvu v Celeji. – *Arheološki vestnik* 35, 1984, str. 342–345.